

מראי מקומות - יומא

כב:

ערופה להריגת עמלק, ואם דין עגלה ערופה נאמר רק בישראל מה הדמיון, והרי בעגלה ערופה עצמה רואים שיש חילוק בין נפש ישראל לגוי. והוסיף שגם לשון הפסוק (דברים כ"א א') שכתוב בסתם 'כי ימצא חלל', לא משמע שדווקא ישראל. ועוד שהפוסקים לא הביאו שדין זה הוא דוקא אם נמצא חלל מישראל. אולם דחה, ביאר שהקל וחומר של שאול היה שבוודאי מאחד מכל נפשות האלו יהיה איזה גר, אבל לעולם על נכרי אין מביאים עגלה ערופה, ושכן משמע בגמרא בסוטה (מו), שהטעם שמביאים עגלה ערופה הוא בגלל שמנעו מהנרצח לעשות מצוות, וזה שייך רק בחלל ישראל.

ז. יצאה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה

פירש הבן יהוידע, שכוונת הבת קול היתה לומר לשאול, שעל מעשה עמלק היה אפשר לדון אותו לכף זכות שהיה זה בשוגג, מפני שטעה ודרש קל וחומר, אבל כשהרג את נוב עיר הכהנים מעולל ועד יונק ושור וחומר ושה, כמפורש בכתובים, ואפילו שהיה לו קל וחומר שלא לעשות את זה, נמצא שגם במעשה עמלק היה זה רשע, ושוב אין לדון אותו לכף זכות שטעה בקל וחומר, ונמצא אם כן שברשע האחרון נעשה רשע גם על הענין הראשון של עמלק.

ח. כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה

כתב הגבורת ארי שמאמר זה מבהיל להניא לב החסר באמונה, לומר חס ושלוש שאין דין ואין דיין, והכל תלוי במזל, וחלילה לחשוב כן. אלא כוונת המאמר הוא, שמריה סייעיה מחמת רוב מעשים טובים, ודוד שהיה מלא מעשים טובים, והיה דבוק בה' יתברך, ומקבל כל הרעה באהבה, ומברך עליה כדרך שמברך על הטובה וכו', ולכן זכה לכך שגברא דמריה סייעיה.

ט. כמה לא חלי וכו'

הקשה המהרש"א, וכי משוא פנים יש בדבר ששאול נענש על עבירה אחת ודוד לא נענש אפילו על שתיים. וביאר על פי מה שאמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו. ואם כן, גם כאן מי שבא לטהר, והודה על חטאיו, וקיבל עליו יסורין, מן השמים יסייעוהו לשוב בתשובה שלמה, מה שאין כן בשאול, שלא מצינו שהודה על חטא זה לפניו יתברך, ולא מצינו שקיבל עליו יסורין, ולכן עלתה לו אף באחת.

י. מפני מה נענש שאול, מפני שמחל על כבודו

הקשה הבן יהוידע, שהרי גם דוד מחל על כבודו, בכך שלא הרג את שמעי בן גרא שקללו קללה נמרצת. ותירץ ששם זה שונה כי שמעי בן גרא היה אדם גדול בתורה, וגדול בסנהדרין, ולכן בעבור כבוד תורתו ראוי למחול לו, אבל אצל שאול שהם היו בני בליעל, לא היה ראוי ששאול ימחל להם.

א. ונמנינהו לדידהו מסייע ליה לרבי יצחק

דאמר רבי יצחק אסור למנות את ישראל

כתב השפת אמת, שבודאי הכל מסכימים שאסור למנות את כל ישראל ולומדים זאת מפרשת כי תשא, וגם מהמעשה של דוד. והחידוש של רבי יצחק הוא, שגם עשרה וכדומה שאינם כל ישראל אסור למנותם. וכתב, שלכן הגמרא מוכיחה מהמעשה של שאול, כיון שגם שם שאול לא מנה את כל ישראל, אלא רק את היוצאים למלחמה.

ב. אפילו לדבר מצוה דכתיב וכו'

הקשה השפת אמת, שמהפסוק אין מקור ללמוד שאסור למנות אפילו לדבר מצוה, שהרי המנין שם לא היה לדבר מצוה, ואפילו שהיתה זו מלחמת מצוה, עדיין עצם הספירה אינה מצוה. וכתב שאולי לומדים זאת מיתור הפסוק, שהרי את האיסור למנות אנו יודעים כבר מפרשת כי תשא. אלא שלפי מה שנתבאר לעיל, שהחידוש כאן הוא שהאיסור גם היכן שלא מונים את כל ישראל, אם כן הפסוק לא מיותר, וצריך עיון.

ג. דכתיב ויפקדם בטלאים

כתב המהרש"א שהסיבה שהגמרא לא הביאה מקור מהתורה שמנו את ישראל על ידי מחצית השקל, לפי שיתכן שהטעם שמנו על ידי מחצית השקל היה כדי לכפר על עוון העגל, ולהגין על ידי זה מהנגף, ולא שהנגף מגיע מחמת המנין, אבל מנין רגיל אין בו חשש של נגף. ועיין לעיל מדברי השפת אמת.

ד. כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים

פירש רש"י, אלמא אית להו מנין. והקשה המהרש"א, שבתורה (בראשית ל"ב י"ג) כתוב 'כחול הים אשר לא יספר מרב', ומשמע שלחול הים אין מספה, וכאן מבואר שיש מספר לחול הים. ותירץ שמהפסוק שבתורה אין ראייה שאין מנין לחול, אלא שבגלל שהחול רב כל כך אין סופרים אותו, אבל בעצם שייך בזה מספה, וזהו תירוץ הגמרא, שבידי אדם אין מספה, כיון שהאדם מתעייף מלספור כל כך הרבה.

ה. וירב בנחל אמר רבי מני על עסקי נחל

כתב המהרש"א שרבי מני הוציא את הפסוק מפשוטו, משום שכאן משמע שעמלק היה בנחל, ובתורה מבואר שעמלק היה יושב בהר, שהרי כתוב (ש"ל י"ד מ"ה) 'וירד העמלקי והכנעני היושב בהר', אלא בהכרח שה'נחל' כאן הכוונה לעניני נחל.

ו. ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא

עגלה ערופה כל נפשות הללו וכו'

כתב השפת אמת שמכאן משמע שגם על חלל נכרי מביאים בית דין עגלה ערופה, שהרי רואים ששאול דימה את דין עגלה